

WŁAŚCIWOŚCI STEROWNICZE OSÓB WYKONUJĄCYCH ZAWODY PRAWNICZE POŻĄDANE ZE WZGLĘDU NA EFEKTYWNE FUNKCJONOWANIE ZAWODOWE¹

W związku z problemami pojawiającymi się na rynku pracy w gospodarce wolnorynkowej oraz z procesami integracyjnymi z Unią Europejską w polu zainteresowania specjalistów z zakresu kształcenia zawodowego znalazły się problemy kwalifikacji zawodowych. Kwalifikacje te zależą od osobowości człowieka. Jak wynika z przyjętej przez Stefana M. Kwiatkowskiego aktualnej definicji kwalifikacji zawodowych, jest to układ umiejętności, wiadomości i cech psychofizycznych niezbędnych do wykonywania zestawu zadań zawodowych.² Do cech psychofizycznych będących cechami indywidualnymi (osobowościowymi) pracowników wykonujących poszczególne zadania zaliczane są, poza sprawnościami sensorycznymi i zdolnościami, cechy charakteryzujące osobowość, które stanowią względnie stałe właściwości psychiczne i fizyczne charakteryzujące daną osobę i różniące ją od innych pod względem zachowania oraz procesów psychicznych.³ Dobra znajomość względnie stałych cech osobowości i ich funkcji w działalności zawodowej powinna pozwolić prawidłowo określić rodzaj i zakres umiejętności, wiadomości i zmiennych cech osobowości, które człowiek może nabyć i na tej podstawie wskazać najwłaściwszy dla niego zawód, tzn. zawód odpowiedni ze względu na jego predyspozycje, albo określić przydatność tego człowieka do różnych zawodów.

W okresie transformacji systemowej w Polsce jest wyraźnie widoczny spadek prestiżu zawodów prawniczych. Powodem tego są głównie ci prawnicy, którzy niewłaściwie wywiązują się ze swojej pracy, nie posiadają wymaganej wiedzy w dziedzinie prawa, nie przestrzegają zasad i norm obowiązujących w zawodach prawniczych. Przyczyn tego stanu rzeczy, poza niestabilnymi uwarunkowaniami zewnętrznymi, pewnymi mankamentami procesu kształcenia prawników (w procesie tym nie przywiązuje się dostatecznej uwagi do etyczno-moralnych aspektów ich pracy), upatruje się przede wszystkim w osobowości osób wykonujących zawody prawnicze.

¹ J. Wilsz, *Właściwości sterownicze osób wykonujących zawody prawnicze pożądane ze względu na efektywne funkcjonowanie zawodowe*, [w:] *Edukacja, tradycje, rzeczywistość, przyszłość*, red. Cz. Plewka, Oficyna Wydawnicza CDiDN w Szczecinie, Szczecin 2005, s. 330-340.

² Kwiatkowski S.M., *Problemy terminologiczne w procedurach standaryzacji kwalifikacji zawodowych* [w:] *Kwalifikacje zawodowe na współczesnym rynku pracy*, Kwiatkowski S.M. (red.), Warszawa 2005, s. 9.

³ *Standardy kwalifikacji zawodowych, Teoria. Metodyka. Projekty*, Kwiatkowski S.M., Symela K. (red.), Warszawa 2001, s. 118.

Z powyższych względów, aby prawidłowo określić cechy osobowościowe gwarantujące właściwe wykonywanie przez prawników zadań zawodowych, jak również wskazać cechy, które stanowią przeciwwskazania do pracy w tych zawodach, konieczna jest identyfikacja funkcji realizowanych przez prawników i stawianych przed nimi wymagań.

Pomimo wspólnego dla wszystkich prawników kształcenia uniwersyteckiego na wydziałach prawa istnieje kilka zawodów prawniczych. Do najbardziej popularnych należą zawody: sędziego, adwokata i prokuratora. Zgodnie z polską klasyfikacją zawodów i umiejętności każdy z tych zawodów posiada własny kod.⁴ W odniesieniu do tych zawodów formułowane są następujące wymagania:

- uczciwość, prawość, sprawiedliwość,
- przestrzeganie zasad etyczno-moralnych,
- odwaga, niezawisłość,
- odporność na naciski, manipulacje i sugestie,
- odporność psychiczna i emocjonalna,
- cierpliwość, dociekliwość, rzetelność, sumienność,
- spostrzegawczość, bystrość, zdolność koncentracji uwagi, inteligencja ogólna,
- umiejętność logicznego myślenia, analizowania, wyciągania wniosków,
- zdolność do szybkiego podejmowania samodzielnych decyzji,
- umiejętność przewidywania skutków podejmowanych decyzji,
- dobra pamięć, pozwalająca na łatwe zapamiętywanie wielu przepisów prawnych,
- umiejętności interpersonalne.

Poza wieloma wyżej sformułowanymi wymaganiami, wspólnymi dla zawodów prawniczych, występują wymagania specyficzne dla poszczególnych zawodów ze względu na zróżnicowanie niektórych funkcji i zadań w tych zawodach.

W pracy sędziego bardzo ważne są:

- bardzo wysokie kwalifikacje etyczno-moralne,
- wyjątkowa bezstronność, uczciwość i bezinteresowność,
- umiejętność negocjowania, aby doprowadzić do pojednania czy ugody,
- umiejętność obiektywnego oceniania winy oskarżonego,
- działanie wyłącznie z pobudek poznawczych, prawnych i etycznych, a nie np. z pobudek ekonomicznych czy ideologicznych (odnosi się to również do prokuratorów).

⁴ Zgodnie z *Klasyfikacją zawodów i umiejętności*, t. 2., Warszawa 2005, zawód sędziego ma kod 242201, adwokata - 242101, prokuratora – 242102.

Jeśli chodzi o prokuratora, to szczególnie ważne w jego pracy są:

- obiektywizm i bezinteresowność,
- umiejętność postępowania z ludźmi oraz przekonywania i wpływania na nich,
- umiejętność ukazywania winy oskarżonego w rzeczywistej perspektywie,
- zdolności organizatorska konieczne dla sprawnego prowadzenia i nadzorowania dochodzenia,
- wytrwałość w dążeniu do rozwiązania i prawdy.

Adwokata, ze względu na pełnioną przez niego rolę, powinna cechować:

- umiejętność kontrolowania własnych emocji, szczególnie trudna w sytuacji gdy on sam „gra” własnymi emocjami na emocjach pozostałych uczestników postępowania,
- umiejętność podejmowania działań w ochronie interesów klienta,
- umiejętność pomniejszania winy klienta i przedstawiania jego sprawy w najkorzystniejszym dla niego świetle, przy jednoczesnym niedopuszczeniu do sytuacji, w której adwokat z własnej inicjatywy będzie posługiwał się nieprawdą jako formą taktyki obrończej,
- dynamiczność, kreatywność, pomysłowość.

Umiejętności pozwalające człowiekowi na utrzymywanie właściwej relacji ze środowiskiem zawodowym są niezmiernie ważne dla optymalnego funkcjonowania w tym środowisku. Funkcjonowanie to zależy od dwóch grup czynników: zewnętrznych, czyli środowiskowych, oraz od właściwości sterowniczych człowieka, którymi są cechy jego osobowości.

Z systemowego punktu widzenia osobowość człowieka stanowi zespół stałych i zmiennych właściwości sterowniczych. Właściwości sterownicze stałe są niezależne od oddziaływań otoczenia, a więc niekształtowane. Cechy zmienne są cechami zależnymi od oddziaływań otoczenia, które można kształtować. Funkcję właściwości sterowniczych stałych pełnią u człowieka jego stałe indywidualne cechy osobowości⁵, funkcje właściwości sterowniczych zmiennych - zmienne cechy osobowości.

Wśród stałych indywidualnych cech osobowości wyodrębniłam dwie grupy cech: stałe indywidualne cechy osobowości w dziedzinie funkcji intelektualnych (przetwarzalność, odtworzalność, talent) oraz stałe indywidualne cechy osobowości w dziedzinie stosunków interpersonalnych (emisyjność, tolerancja, podatność).

⁵ Koncepcję stałych indywidualnych cech osobowości i jej zastosowania przedstawiłam między innymi w następujących publikacjach: *Psychologizowana wersja koncepcji stałych indywidualnych cech osobowości i jej wykorzystanie przy wyborze zawodu* [w:] *Kształcenie zawodowe: pedagogika i psychologia* nr EL red. T. Lewowicki, J. Wilsz, I. Ziaziun i N. Nyczkało, Częstochowa - Kijów 2001; *Optymalizacja przedsięwzięć człowieka w różnych obszarach działalności ze względu na stałe indywidualne cechy osobowości* [w:] *Tolerancja*, nr V, red. A. Rosół i S.M. Szczepański, Częstochowa 2000.

Analizując wielkości stałych indywidualnych cech osobowości, które sprzyjają przedstawionym zachowaniom, umiejętnościom i cechom charakteryzującym poszczególne zawody prawnicze, można stwierdzić, że jeśli chodzi o stałe indywidualne cechy osobowości w dziedzinie funkcji intelektualnych, to zarówno w zawodzie sędziego, prokuratora, jak i adwokata jest pożądana duża przetwarzalność i odtwarzalność, gdyż w pracy ich jest wymagana wysoka sprawność intelektualna.

Duża przetwarzalność sprzyja:

- umiejętnościom radzenia sobie w nieprzewidzianych i skomplikowanych sytuacjach,
- umiejętności rozszyfrowywania zamiarów innych ludzi,
- skuteczności przeprowadzania wnikliwej analizy i oceny zaistniałych faktów,
- umiejętności logicznego myślenia i wyciągania wniosków,
- umiejętności podejmowania optymalnych decyzji,
- łatwości przetwarzania dużych ilości informacji,
- szerokim horyzontom i wszechstronności,
- łatwości powstawania nowych skojarzeń i umiejętności kojarzenia informacji czasami bardzo odległych, z różnych dziedzin,
- skuteczności wpływania na ludzi,
- umiejętności kompleksowego podejścia do problemów.

Duża odtwarzalność sprzyja łatwości zapamiętywania i przypominania sobie wielu, nawet bardzo szczegółowych, informacji (procedur, kodeksów, rozporządzeń), bardzo dobrej pamięci i erudycji. Ludzie o dużej odtwarzalności nie muszą wszystkiego notować w obawie, że czegoś zapomną.

Ludzie o małej przetwarzalności i małej odtwarzalności nie są właściwymi kandydatami do zawodów prawniczych, gdyż zupełnie nie radzą sobie w sytuacjach wymagających przetwarzania i zapamiętywania wielu różnorodnych informacji. Ludzie o takich wartościach przetwarzalności i odtwarzalności na pewno nie byliby w stanie ukończyć studiów prawniczych. Jeśli chodzi o określony rodzaj talentu, to nie wydaje się, żeby był on niezbędny w zawodach prawniczych, chociaż efektywnemu funkcjonowaniu zawodowemu prawników niewątpliwie powinien sprzyjać talent - głównie w dziedzinie prawa i historii.

Jeśli chodzi o emisyjność - podstawową stałą indywidualną cechą osobowości w dziedzinie stosunków interpersonalnych - to zupełnie inne wartości tej cechy są wskazane u prawników występujących w roli sędziego, prokuratora i adwokata.

Dla sędziego najważniejsza jest emisyjność zerowa albo do niej zbliżona, gdyż taka emisyjność sprzyja respektowaniu norm i zasad. Ludzie o takiej emisyjności są pryncypialni, zdyscyplinowani, systematyczni, obowiązkowi, prawdomówni, rzetelni i dokładni; podejmują decyzje, kierując się faktami i obowiązującymi normami. Obowiązek i prawo są dla nich wartościami nadrzędnymi. Cechuje ich stałość poglądów, rygoryzm moralny, prawość i uczciwość.

Dla prokuratora wskazana jest średnia emisyjność ujemna, gdyż sprzyja ona pragmatyzmowi, adaptacyjności, elastyczności, zapobiegliwości, operatywności, organizacyjności i metodyczności. Ludzie o średniej emisyjności ujemnej są ukierunkowani na otoczenie, uważnie je obserwują, gdyż pragną skutecznie nim sterować. Najważniejsza jest dla nich skuteczność działania, dlatego też podejmowane przez nich decyzje są przemyślane pod kątem efektywnego osiągnięcia celu i unikania możliwie wszystkich szkodliwych skutków. Podejmują je więc przezornie.

Efekty dużej emisyjności ujemnej prokuratora i sędziego mogą się okazać niekorzystne, gdyż przy takiej emisyjności zachowania człowieka są bardzo interesowne, ekspansywne, przebiegłe, ukierunkowane na zdobycze oraz na osiągnięcie własnych korzyści. U ludzi o dużej emisyjności ujemnej „cel uświęca środki”; wszystko pragną podporządkować własnym celom, nie respektują żadnych zasad. Prokuratorzy i sędziowie o tej emisyjności są w stanie naginać i łamać zasady oraz manipulować ludźmi i faktami. Również dodatnia emisyjność prokuratora i sędziego może przynieść niekorzystne skutki, gdyż ludzie o tej emisyjności są ukierunkowani głównie na własną osobę, sterują otoczeniem, wywierając na nie silne wrażenie; ich postępowanie jest związane z chwilą bieżącą i doraźnymi silnymi przeżyciami i emocjami, są znacznie bardziej od innych zmienni, emocjonalni i impulsywni. Podejmując decyzje znacznie częściej niż ludzie o mniejszej emisyjności, nie rozpatrują wszystkich możliwych rozwiązań i nie przewidują ich wszystkich ewentualnych skutków.

Dla adwokata najważniejsza jest średnia emisyjność dodatnia, gdyż sprzyja ona kreatywności i pomysłowości. Adwokaci o tej emisyjności są zdolni generować nowe pomysły, opracowując linię obrony, nie wpadają w rutynę, umieją w przekonujący sposób uzewnętrzniać emocje, co pozwala im wywierać silny wpływ na otoczenie, potrafią wzruszać innych ludzi, wzbudzić ich jak najżywsze emocje, mają skłonność do pewnej przesady, do ubarwiania i przedstawiania faktów w korzystnym dla klienta świetle, co przejawia się w kwiecistych wypowiedziach, teatralnych zachowaniach i przekonujących gestach, a więc w stylu zachowania koncentrującym na nich uwagę otoczenia; dominuje u nich innowacyjny styl funkcjonowania.

Ryzykowna mogłaby się dla niego okazać zbyt duża emisyjność dodatnia, gdyż jego zachowanie mogłoby być wówczas zbyt chaotyczne, impulsywne, zmienne, mógłby mieć trudności w dostosowaniu się do narzucanych mu wymagań i rygorów organizacyjnych, skłonność do odstępstw od obowiązujących zasad, a nawet ich łamania. Natomiast adwokat o emisyjności zerowej, zbyt rygorystycznie i dosłownie stosujący prawo i niedopuszczający do najmniejszego odstępstwa od niego, mógłby się okazać mało skuteczny w procesie obrony klienta. Z kolei należy oczekiwać, że argumenty adwokata o emisyjności ujemnej, pomimo ich wartości merytorycznej, przekazane w sposób zbyt zwięzły i „suchy”, mogłyby się okazać również zbyt mało skuteczne. Chociaż nie wykluczam, że w odniesieniu do niektórych spraw i sytuacji stosowanie wyrachowanej manipulacji mogłoby być skuteczne.

Sędziowie, prokuratorzy i adwokaci są zmuszeni w swojej pracy do podejmowania bardzo wielu działań i przedsięwzięć w różnego rodzaju skomplikowanych sytuacjach. Ich aktywność może się przejawiać jedynie w zakresie tolerancji i podatności.

Duża tolerancja jest wymagana w zawodach polegających na pracy z ludźmi, gdyż sprzyja ona m.in.:

- akceptowaniu szerokiego zakresu bodźców z własnego przekonania i z własnej woli,
- podejmowaniu dobrowolnych aktywnych działań,
- umiejętnościom interpersonalnym,
- cierpliwości,
- bezkonfliktowym relacjom z innymi ludźmi i dobrej współpracy z nimi,
- zawieraniu kompromisów,
- empatii.

W efekcie małej tolerancji człowiek akceptuje z własnej woli wąski zakres bodźców, dobrowolnie podejmuje więc niewiele działań, źle układa się jego współpraca z innymi ludźmi itp.

Duża podatność powoduje, że człowiek jest uległy, łatwo podejmuje działania wymuszone, łatwo dostosowuje się do innych, często zgadza się na wiele rzeczy, pomimo że ich nie akceptuje, łatwo ulega presji i manipulacji, bez większych problemów ustępuje pod wpływem nacisku i przymusu.

Mała podatność sprzyja:

- niezależności w myśleniu i działaniu,
- nieuleganiu naciskom, manipulacji i krytyce,
- asertywności, nieprzekupności.

Zarówno sędziowie, prokuratorzy, jak i adwokaci nie powinni ustępować wobec nacisków i prób wymuszenia ich zgody na podejmowanie działań, o słuszności których nie są głęboko przekonani, np. do fałszowania prawdy w imię najbardziej nawet ideowych celów. Z wymienionych tu powodów wydaje się być wskazana u prawników mała podatność. Jedynie dopuszczalna może być trochę większa podatność u adwokatów (jednakże nie powinna ona przekraczać znacznie wartości średniej), gdyż ich powinnością jest akceptowanie stanowiska klienta, a mała podatność adwokata mogłaby utrudnić albo nawet uniemożliwić mu obronę w sytuacji, kiedy wina klienta nie jest bezsporna.

Uważam, że u sędziego jest wskazana duża tolerancja, szczególnie w odniesieniu do sędziów, którzy zajmują się sprawami rodzinnymi czy osób nieletnich, i średnia w odniesieniu do sędziów zajmujących się innymi sprawami. Prokuratorzy powinni mieć tolerancję średnią. U adwokatów pożądana jest duża tolerancja, ponieważ powinni się odnosić do swoich klientów odnosić się ze zrozumieniem, akceptacją, empatią i życzliwością.

Argumenty, że sędziowie i prokuratorzy nie powinni być za bardzo wyrozumiali, zbyt łagodni oraz że ich empatia wynikająca z dużej tolerancji może się przyczynić do tolerowania punktu widzenia oskarżonego, a w efekcie do okazywania mu wyrozumiałości i pobłażliwego traktowania, np. zaniżania wysokości kary - przemawiają za tym, żeby nie mieli oni dużej tolerancji. Jednak przy małej tolerancji sędziowie i prokuratorzy mogliby się okazać zbyt surowi, rygorystyczni, restrykcyjni i radykalni oraz skłonni do zawyżania kary, co byłoby szczególnie przykre i krzywdzące dla niesłusznie oskarżonych.

Jeśli jednak okaże się, że niektórzy sędziowie mają małą tolerancję albo że niektórzy prokuratorzy mają dużą tolerancję, nie należy tego traktować jako czynnika eliminującego ich z zawodów prawniczych. Takie wartości tej cechy należy rozpatrywać w kontekście wartości ich pozostałych stałych indywidualnych cech osobowości. Natomiast uważam, że zdecydowanie dużą podatność, zbliżającą się do wielkości maksymalnej, należy uznać za czynnik dyskwalifikujący kandydata do zawodu prawnika.

Przeprowadzona analiza funkcji i zadań realizowanych przez sędziów, prokuratorów i adwokatów, wymogów formułowanych odnośnie ich umiejętności i zachowań poświadczanych w ich pracy pozwoliła określić właściwe dla nich wartości stałych indywidualnych cech osobowości. Wartości te zestawiono w tabeli 1.

Aby zweryfikować trafność podanych w tabeli 1. wartości stałych indywidualnych cech osobowości prawników, przeprowadzono badania⁶ wśród najlepszych sędziów, prokuratorów

⁶ Badania przeprowadzono przy użyciu testów na przetwarzalność, odtwarzalność, emisyjność, tolerancję i podatność, opracowanych przez autorkę artykułu. Emisyjność badanych osób określano w skali pięciostopniowej, a

i adwokatów, których w środowisku prawniczym uważa się za najbardziej kompetentnych i profesjonalnych. Wielkości i wartości stałych indywidualnych cech osobowości ⁷⁶ sędziów zestawiono w tabeli 2., w tabeli 3. zamieszczono analogiczne dane dla prokuratorów, a w tabeli 4. dla adwokatów.

	przetwarzalność	odtworzalność	emisyjność	tolerancja	podatność
Sędzia	duża	duża	zerowa	średnia/duża*	mała
Prokurator	duża	duża	średnia ujemna	średnia	mała
Adwokat	duża	duża	średnia dodatnia	duża	średnia

Tabela 1. Wartości stałych indywidualnych cech osobowości pożądane w zawodach prawniczych

*w przypadku sędziów zajmujących się sprawami rodzinnymi i nieletnich wskazana jest duża tolerancja.

	przetwarzalność	odtworzalność	emisyjność	tolerancja	podatność
Sędzia 1.	54	21	83	50	36
	średnia	średnia	średnia ujemna	duża	średnia
Sędzia 2.	75	26	139	46	24
	duża	duża	średnia dodatnia	średnia	mała
Sędzia 3.	57	26	54	56	21
	średnia	duża	duża ujemna	duża	mała
Sędzia 4.	69	26	116	48	21
	duża	duża	zerowa	duża	mała
Sędzia 5.	65	30	115	50	25
	duża	duża	zerowa	duża	mała
Sędzia 6.	71	27	135	32	23
	duża	duża	średnia dodatnia	mała	mała
Sędzia 7.	68	25	99	29	24
	duża	duża	zerowa	mała	mała
Sędzia 8.	72	27	118	48	21
	duża	duża	zerowa	duża	mała
Sędzia 9.	56	24	83	46	36
	średnia	duża	średnia ujemna	średnia	średnia
Sędzia 10.	75	26	128	44	24
	duża	duża	zerowa	średnia	mała
Sędzia 11.	58	28	54	56	21
	średnia	duża	duża ujemna	duża	mała
Sędzia 12.	68	25	99	51	24
	duża	duża	zerowa	duża	mała
Sędzia 13.	72	28	120	32	24
	duża	duża	zerowa	mała	mała
Sędzia 14.	69	26	116	48	21

pozostałe cechy w skali trzystopniowej.

⁷ Wielkość przetwarzalności mieszcząca się w przedziale 81-64 wskazuje na dużą przetwarzalność, w przedziale 63-46 na średnią przetwarzalność, w przedziale 45-27 na małą przetwarzalność. Wielkość odtwarzalności mieszcząca się w przedziale 30-24 wskazuje na dużą odtwarzalność, w przedziale 23-17 na średnią odtwarzalność, w przedziale 16-10 na małą odtwarzalność. Wielkość emisyjności mieszcząca się w przedziale 190-160 wskazuje na dużą dodatnią emisyjność, w przedziale 159-130 na średnią dodatnią emisyjność, w przedziale 129-99 na zerową emisyjność, w przedziale 98-69 na średnią ujemną emisyjność, w przedziale 68-38 na dużą ujemną emisyjność. Wielkość tolerancji mieszcząca się w przedziale 60-47 wskazuje na dużą tolerancję, w przedziale 46-34 na średnią tolerancję, w przedziale 33-20 na małą tolerancję. Wielkość podatności mieszcząca się w przedziale 54-43 wskazuje na dużą podatność, w przedziale 42-31 na średnią podatność, w przedziale 30-18 na małą podatność.

	duża	duża	zerowa	duża	mała
Sędzia 15.	74	24	94	37	27
	duża	duża	średnia ujemna	średnia	mała

Tabela 2. Stałe indywidualne cechy osobowości badanych sędziów

Badania przeprowadzone w grupie sędziów wykazały, że:

- dużą przetwarzalność miało 11 osób, tzn. 73,3% (4 osoby - średnią),
- dużą odtwarzalność miało 14 osób, tzn. 93,3% (1 osoba - średnią),
- emisyjność zerową i średnią dodatnią miało 10 osób, tzn. 66,6% (5 - średnią ujemną),
- średnią i dużą tolerancję miało 12 osób, tzn. 80% (3 osoby - małą),
- małą podatność miało 13 osób, tzn. 86,6% (2 osoby - średnią).

	przetwarzalność	odtwarzalność	emisyjność	tolerancja	podatność
Prokurator 1.	75	14	80	33	25
	duża	mała	średnia ujemna	mała	mała
Prokurator 2.	74	26	66	27	27
	duża	duża	duża ujemna	mała	mała
Prokurator 3.	60	24	86	36	32
	średnia	duża	średnia ujemna	średnia	średnia
Prokurator 4.	66	17	108	22	24
	duża	średnia	zerowa	mała	mała
Prokurator 5.	75	24	89	30	32
	duża	duża	średnia ujemna	mała	średnia
Prokurator 6.	51	25	93	35	26
	średnia	duża	średnia ujemna	średnia	mała
Prokurator 7.	69	26	83	25	29
	duża	duża	średnia ujemna	mała	mała
Prokurator 8.	76	26	94	33	25
	duża	duża	średnia ujemna	mała	mała
Prokurator 9.	75	26	53	27	24
	duża	duża	duża ujemna	mała	mała
Prokurator 10.	65	29	86	22	32
	duża	duża	średnia ujemna	mała	średnia
Prokurator 11.	68	18	98	38	24
	duża	średnia	średnia ujemna	średnia	mała
Prokurator 12.	75	20	85	29	32
	duża	średnia	średnia ujemna	mała	średnia
Prokurator 13.	54	29	89	25	28
	średnia	duża	średnia ujemna	mała	mała
Prokurator 14.	72	28	85	34	26
	duża	duża	średnia ujemna	średnia	mała
Prokurator 15.	78	28	90	29	25
	duża	duża	średnia ujemna	mała	mała

Tabela 3. Stałe indywidualne cechy osobowości badanych prokuratorów

Badania przeprowadzone w grupie prokuratorów wykazały, że:

- dużą przetwarzalność miało 12 osób, tzn. 80% (3 osoby - średnią),
- dużą odtwarzalność miało 11 osób, tzn. 73,3% (1 osoba - małą, 3-średnią),

- emisyjność średnią ujemną miało 12 osób, tzn. 80% (2 osoby - dużą ujemną, 1 - zerową),
- średnią tolerancję miały 4 osoby, tzn. 26,6% (11 osób - małą),
- małą podatność miało 11 osób, tzn. 73,3% (4 osoby - średnią).

	przetwarzalność	odtworzalność	emisyjność	tolerancja	podatność
Adwokat 1.	68	25	100	44	27
	duża	duża	zerowa	średnia	mała
Adwokat 2.	73	29	163	53	34
	duża	duża	duża dodatnia	duża	średnia
Adwokat 3.	73	26	127	47	35
	duża	duża	zerowa	duża	średnia
Adwokat 4.	72	25	175	58	42
	duża	duża	duża dodatnia	duża	średnia
Adwokat 5.	50	26	153	55	53
	średnia	duża	średnia dodatnia	duża	duża
Adwokat 6.	77	28	156	52	49
	duża	duża	średnia dodatnia	duża	duża
Adwokat 7.	78	27	160	53	43
	duża	duża	duża dodatnia	duża	duża
Adwokat 8.	72	26	104	44	27
	duża	duża	zerowa	średnia	mała
Adwokat 9.	79	29	171	53	40
	duża	duża	duża dodatnia	duża	średnia
Adwokat 10.	73	27	127	47	26
	duża	duża	zerowa	duża	mała
Adwokat 11.	74	24	174	58	28
	duża	duża	duża dodatnia	duża	mała
Adwokat 12.	68	26	154	55	35
	duża	duża	średnia dodatnia	duża	średnia
Adwokat 13.	74	25	156	52	26
	duża	duża	średnia dodatnia	duża	mała
Adwokat 14.	77	24	165	52	40
	duża	duża	duża dodatnia	duża	średnia
Adwokat 15.	78	25	160	53	28
	duża	duża	duża dodatnia	duża	mała

Tabela 4. Stałe indywidualne cechy osobowości badanych adwokatów

Badania przeprowadzone w grupie adwokatów wykazały, że:

- dużą przetwarzalność miało 14 osób, tzn. 93,3% (1 osoba - średnią),
- dużą odtwarzalność miały wszystkie osoby,
- emisyjność średnią dodatnią miały 4 osoby, tzn. 26,6% (4 osoby - zerową, 7 - dużą dodatnią),
- dużą tolerancję miało 13 osób, tzn. 86,6% (2 osoby - średnią),
- średnią podatność miało 6 osób, tzn. 40% (5 osób - małą, 3 - dużą).

Przeprowadzone badania pozwoliły stwierdzić, że przetwarzalność zgodną z określoną teoretycznie miało 73,3% sędziów, 80% prokuratorów i 93,3% adwokatów. Odtwarzalność zgodną z modelem teoretycznym miało 93,3% sędziów, 73,3% prokuratorów i 100% adwoka-

tów. Emisyjność zgodną z modelem miało 66,6% sędziów, 80% prokuratorów i 26,6% adwokatów. Tolerancję zgodną z modelem miało 80% sędziów, 26,6% prokuratorów i 86,6% adwokatów. Podatność zgodną z modelem miało 86,6% sędziów, 73,3% prokuratorów i 40% adwokatów.

Uzyskane wyniki weryfikują model teoretyczny w odniesieniu do 12 badanych wartości (przetwarzalności i odtwarzalności sędziów, prokuratorów i adwokatów, emisyjności sędziów i prokuratorów, tolerancji sędziów i adwokatów, podatności sędziów i prokuratorów). Wątpliwości budzą tylko niektóre wartości stałych indywidualnych cech osobowości w dziedzinie stosunków interpersonalnych, zaproponowanych w modelu: wartości emisyjności adwokatów, tolerancji prokuratorów oraz podatności adwokatów.

Szerszego wyjaśnienia wymaga emisyjność. Ponieważ badania były całkowicie anonimowe, gdyż tylko na takie zgodzili się prawnicy, brak jest informacji o ich wieku. Tymczasem emisyjność zmienia się wraz z wiekiem zawsze w kierunku od dużej dodatniej do średniej dodatniej, następnie do zerowej i dalej do średniej ujemnej, aż do dużej ujemnej. Tempo tych zmian u poszczególnych osób jest indywidualne, nie wszyscy też przechodzą przez jej pięć kolejnych etapów. W związku z tym, jeśli dwóch sędziów, którzy mieli średnią emisyjność dodatnią, było ludźmi młodymi, za kilka albo kilkanaście lat będą ludźmi o emisyjności zerowej, która może się utrzymywać przez długi okres ich zawodowej działalności. Natomiast jeśli pięciu sędziów, którzy mają emisyjność średnią ujemną, są ludźmi w zaawansowanym wieku, oznacza to, że wcześniej przez wiele lat byli ludźmi o emisyjności zerowej, tzn. najwłaściwszej do pełnienia roli sędziego. Jeśli chodzi o siedmiu adwokatów o dużej dodatniej emisyjności, pomimo że aktualnie nie jest ona najwłaściwsza, to w przyszłości osiągną oni emisyjność średnią dodatnią - najkorzystniejszą dla adwokata. Trzeba się również liczyć z tym, że w przypadku dwunastu prokuratorów o średniej emisyjności ujemnej, szczególnie dotyczy to osób młodych, emisyjność ich może z czasem osiągnąć wartość dużą ujemną, co może wówczas rzutować niekorzystnie na ich pracę. Przyjmując do wiadomości powyższe wyjaśnienia, nie pozostaje nic innego, jak pogodzenie się z faktem, że na początku pracy prawnika możemy mieć do czynienia z dwoma rodzajami niezgodności jego emisyjności z wymaganą w zawodzie. Pierwszy rodzaj niezgodności rokujący pozytywnie występuje wówczas, gdy niewłaściwa emisyjność przekształci się w z czasem w pożądaną. W drugim przypadku, który ma miejsce wówczas, gdy niewłaściwa emisyjność przekształci się w z czasem w jeszcze bardziej niewłaściwą - rokowania są negatywne. Co może w tej sytuacji zrobić prawnik? Oczywiście nie ma jednej recepty dla wszystkich indywidualnych przypadków, ale np. jeśli adwokat stał się człowiekiem o emisyjności zerowej, może powinien zmienić rolę

zawodową i podjąć pracę sędziego, sędzia o średniej emisyjności ujemnej przyjąć pracę prokuratora, a prokurator o dużej emisyjności ujemnej odejść na emeryturę.

Tak więc, żeby w przyszłości prawnik miał właściwą emisyjność, trzeba liczyć się z faktem, że w początkowym etapie pracy wartość jego emisyjności będzie odbiegać od wartości optymalnej. Może się również zdarzyć, że jeśli emisyjność prawnika w początkowym okresie pracy ma właściwą wartość, w późniejszym może się okazać niewłaściwa.

Na podstawie przeprowadzonych badań, ze względu na przedstawioną tu specyfikę emisyjności, nie można jednoznacznie powiedzieć o zweryfikowaniu albo niepotwierdzeniu hipotez postawionych odnośnie co do emisyjności prawników.

Ponieważ większość badanych prokuratorów (73,3%) nie miała średniej tolerancji (aż 11 badanych miało małą tolerancję), chociaż uważani są za najlepszych, powinnam stwierdzić, że moja teza mówiąca, że średnia tolerancja jest u prokuratorów najwłaściwsza - nie zweryfikowała się. Mam jednak wątpliwości, czy rzeczywiście prokuratorzy powinni mieć małą tolerancję, ponieważ nie sądzę, by prokuratorzy o takiej tolerancji byli w stanie prowadzić przesłuchania w atmosferze życzliwości i zrozumienia, co, jak podkreślają specjaliści z dziedziny prawa, w odniesieniu do niektórych podejrzanych i świadków stanowi skuteczną strategię przesłuchań. Poczucie jest jednak to, że mała tolerancja prokuratorów, szczególnie jeśli są to ludzie młodzi, co prawda bardzo wolno, ale z upływem czasu będzie wzrastała, natomiast podatność będzie z czasem malała; jest to ważne dla prawników o zbyt dużej podatności. Zmiany z upływem czasu emisyjności, tolerancji i podatności, czyli stałych indywidualnych cech osobowości w dziedzinie stosunków interpersonalnych dokonują się u wszystkich ludzi, a powodem tego, mówiąc ogólnie, są procesy starzenia.

Uważam, że poruszone w artykule problemy skłaniają do stwierdzenia, że przy rekrutacji na studia prawnicze powinny być brane pod uwagę stałe właściwości sterowniczych kandydatów na te studia, czyli wielkości ich stałych indywidualnych cech osobowości. Chodzi przede wszystkim o duże stałe indywidualne cechy osobowości w dziedzinie funkcji intelektualnych: przetwarzalność i odtwarzalność (z których, w najgorszej sytuacji, jedna powinna być duża a druga średnia). Jeśli chodzi o cechy w dziedzinie stosunków interpersonalnych, to należy brać pod uwagę na etapie rekrutacji tolerancję (powinna się mieścić w przedziale od średniej do dużej) i podatność (powinna się mieścić w przedziale od małej do średniej), emisyjność, która powinna być brana pod uwagę w zasadzie dopiero przy wyborze roli zawodowej (sędziego, prokuratora czy adwokata). Selekcja kandydatów do zawodów prawnika ze względu na te cechy powinna spowodować, że trafią do nich najwłaściwsi ludzie, a nieaktualny stanie

się zarzut formułowany pod adresem niektórych grup prawników, dbających jedynie o interes własnych dzieci, że aktualny system sprzyja wyłącznie reprodukcji elit.